

İzziye Kazasının Kuruluşu ve Milli Mücadeledeki Yeri

The Establishment of İzziye District and Its Place in Turkish National Struggle

Mustafa ÖZTÜRK*

Öz

Osmanlı idari teşkilatında konar-göçer aşiretler nahiye veya kaza statüsünde birer idari birim olarak taksim edilmişlerdir. Bu suretle onların idari, malî, askeri ve güvenlik bakımından kontrol edilmeleri sağlanmış oluyordu. Mesela; Halep Türkmen Kazası, Türkân, Ebu Tahir nahiyeleri bu cümledendir.

16. Yüzyılda Kilis merkez olmak üzere, Halep, Birecik, Urfa, Samsat, Kâhta, Gerger, Hısn-ı Mansur (Adıyaman) ve Amik Ovalarına yayılmış bulunan Ekrâd cemaatleri de İzzeddinlü veya Ekrâd Kazası olarak taksim edilmiştir. Bütün bu bölgeye yayılan cemaatler İzzeddinlü Taifesi olarak biliniyordu ve İzzeddin Bey de Mîr-i Ekrâd idi. Bu gelenek 19. yüzyıla kadar devam etti.

19. yüzyılın ikinci yarısında aşiretlerin iskânı kaçınılmaz hale gelmiş ve 1865 yılında Fırka-i İslahiye çalışmaları çerçevesinde İslahiye ve Hassa kazalarıyla birlikte İzziye Kazası da kurulmuştur. Merkezi Cukanlı ve Sapkanlı köyleri olan Kazanın Okçu İzzeddinli, Amikî ve Şeyhler cemaatleri de Nahiye haline getirilmiştir. 1895 yılına kadar kaza olarak kalan İzziye, bu tarihte Kilis'e bağlanmıştır.

İzziye Kazası, Halep-Maraş yolunun önemli bir mevkiinde olması dolayısıyla, Mondros Mütarekesinden sonra Fransızların Anadolu'ya ilerlemeleri sırasında, Şubat 1919'da Fransızlara karşı ilk mücadeleleri başlatmışlar ve 1920 yılının sonbaharına kadar büyük yararlıklar göstermişlerdir. Ancak 16 Ekim 1921 Ankara Antlaşmasıyla İzziye kazasının bazı köyleri Fransız mandası altındaki Suriye'de kalmıştır.

1938 tarihindeki sınır olaylarında Okçu İzzeddinli cemaati Fransızların bölgedeki otoritesini hayli zayıflatmıştır. Bu gelişmelerin Hatay Meselesinin çözümünde önemli bir etken olduğu aşikârdır.

Anahtar Kelimeler: Kilis, Halep, İzziye, İzzeddinli, Milli Mücadele, Hatay Meselesi.

* Prof. Dr. Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarihi Bölümü - ELAZIĞ

Abstract

In the Ottoman administrative organization nomadic tribes were divided as administrative units in statutes of Nahiya and Qada. So they could be controled by the perspectives of administrative, economic, militarial and security . For example, Aleppo Turkoman Qada, Turkân and Abu Tahir Nahiyas were so.

In 16th century, Kilis as the centre of Akrâd Tribes which were spreaded to Aleppo, Birejik, Urfa, Samsad, Kâhta, Gerger, Hisn-ı Mansur (Adıyaman) and Amik, were divided as İzzeddinlü or Akrâd Qada. All these religious communities which had spreaded to the area were known as İzzeddinlü Taifesi. And also İzzeddin Bag was Mîr-i Akrâd. This tradition continued until 19th century.

At second half of 19th century it become nesenary to settle the tribes and in 1865 İzziye Qada was founded near Islahiye and Hassa Qadas with the attempts Firqa-i Islahiya. Also the religional communities Oqju İzzeddinli Amikî and Sheyhler Tribes in the qada which had Juqanlı and Sapqanlı villages as the centre were made nahiyas. İzziye, which was still Qada until 1895, was linked Kilis at the same year.

Being on the significant location on the road of Aleppo-Marash İzziye Qada after the Moundros Pact, during the marshing of French ahead to Anatolia on February 1919, they started the first struggles against the French and until the autumn of 1920, they were really presented their beneficial services. *But, with Ankara Pact, wich was singed on October 16, 1921, some villages of İzziye were left in Syria, which was under French Mandate.*

At the boundary events in 1938, Oqju İzzeddinli Tribe weakened the authority of French over the area. It is clean that, these developments were important factors in the solutions of Hatay Question.

Key words: Kilis, Aleppo, İzziye, Oqju İzzeddinli, National Strauggle, Hatay Question.

Giriş

Osmanlı idare teşkilatında konar-göçer cemaatlerin bir kaza statüsünde teşkilatlandırılmaları geleneği vardır. Bu gelenek ile geniş bir nüfus potansiyeline sahip olan cemaatler, hem merkezi otoriteye bağlanmış oluyor hem de vergi alınabiliyor ve onların askeri güçlerinden faydalanılabiliyordu. Bu usul ile aynı zamanda onların başıboş bir şekilde hareket etmeleri ve çoğu zaman iç güvenliği tehdit eden bir unsur olmaları da önlenmiş oluyordu.

Her kaza bir taraftan ticari ve diğer taraftan kültürel üstünlüğü ile yani çerçevesini bir kasaba veya şehir ile böyle bir topluluk merkezini çevrelemiş köylerin teşkil ettiği adli-ıdarî bir birliği ifade etmekteydi. Şu halde kazaların doğuşu tarihî bir seyir içinde meydana gelmekte olup, bunu yaratan etkileri

de tarihî iktisadî coğrafi ve kültürel olarak düşünmek gerekir. Ancak hiçbir kasaba veya şehir olmaksızın sırf köyler grubu halinde teşkil edilmiş kazalar da az olmakla beraber mevcut idi ve böyle yerler tabiatıyla kazaların doğuşlarına esas olan kuralı bozmuyordu. Bir merkez kasabası bulunmayan bu tür kadılıklar eski yerli idarî bölümden kalma olmayıp büyük ihtimalle Türk göçebe hayatını bir icabı idi. Türkiye’de kazalara merkez görevi yapan kasaba ve şehirler, bir kısmı Türkiye kurulduktan sonraki devirde doğmuş olsa da büyük çoğunluğu itibariyle Bizans, Roma ve belki de daha eski devirlere kadar giden uzun bir tarihe sahiptirler. Mesela Ankara sancağı içindeki Türkmen Kadılığı herhangi bir merkez kasabasına sahip bulunmadığı gibi, Bozok sancağının da bir merkezi yoktu. Bu dönemi sonuna doğru kurulan Halep Türkmen Kadılığının da merkez kasabası bulunduğu bilinmiyor. Her üçü söylenen bölgede yaşayan ve aynı aşiretten olan Türkmen obalarını bir idare altında toplamak amacıyla teşkil edilmiş birleşimlerdi¹. Aynı amaç ve şartlarla Diyarbakır’daki Türkân cemaati *Türkân Nahiyesi*, Harput’ta Ebu Tahir Cemaati, *Ebu Tahir Nahiyesi* olarak teşkilatlandırılmıştır. Gene Konya’daki Turgutlu cemaati *Turgut İli Nahiyesi*, Cihanbeyli cemaati de *Cihanbeyli Nahiyesi* (sonradan kazası) olarak teşkil edilmiştir. Bugünkü yerleşme coğrafyamızda cemaat adına kurulmuş pek çok kaza ve yer adına rastlamak mümkündür. Mesela Manisa’nın Ahmetli kazası, Rakka iskânına tâbi olup, iskân olmayıp buraya göçüp yerleşen Reyhanlı cemaatinin Ahmetli kolunun adına atfen kurulmuş bir kazadır.

Konumuz olan *İzziye Kazası* da meşhur İzzeddinlü Cemaatinin Okçu İzzeddinli koluna hasreten kurulmuş bir kazadır. İzziye kazası Halep Türkmenleri veya Ankara Türkmenleri gibi göçebe olan aşiretlerin idaresi amacıyla kurulmuş bir kazadır. 16.yüzyıldaki adı *Ekrâd Kazası*dır. Kadısına da *Ekrâd Kadısı* denmektedir.

İzzeddinlü cemaatinin 16. yüzyıldaki teşkilatı, boy ve oymakları ile nüfusu hakkında müstakil bir çalışmamız yayınlanmış bulunmaktadır². Bu makalemizde Okçu İzzeddinli bölgesinde *İzziye Kazası*’nın kuruluşunu ele almaya çalışacağız.

Okçu İzzeddinlü Cemaati, Milli’yi bağlı Türkmen Ekradı cemaatidir. 1519-1520 tarihli ilk Osmanlı tahririnde *Ordu-yu İzzeddin Bey* olarak geçmektedir. Bu, bize bu cemaatin Osmanlı fethinden önce bölgede meskûn olduğunu göstermektedir. *Ordu* tabiri ise, Boybeyinin cemaatini ifade eder. Yani Mîr-i Ekrâd olan İzzeddin Bey, Okçu İzzeddinlü’ dendir³.

¹ Mustafa Akdağ, *Türkiye’nin İktisadî ve İctimai Tarihi II*, İstanbul, 1974, s. 83

² Mustafa Öztürk, *16. Yüzyılda Kilis Urfa Adıyaman ve Çevresinde Cemaatler-Oymaklar*, Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Tarih Şubesi Yay., Elazığ, 2004

³ Osmanlı Devletinin bölgeyi fethinden sonra yaptığı ilk tahrirde bu şekilde kaydedilmiştir. 93 Numaralı Halep Mufassal Tahririnden naklen Bkz. Öztürk. a.g.e., s. 25

İlk Osmanlı tahririnde, merkez Kilis olmak üzere, Halep, Birecik, Urfa, Hısn-ı Mansur, Kâhta, Gerger ve Amik Ovasında göçebe hayat tarzı sürdüren bütün ekrâd cemaatleri *İzzeddinlü Taifesi* adı altında Mir-i Ekrâd olan İzzedin Bey'in uhdesine verilmiştir. İzzedin Bey'in çocuk bırakmadan ölmesi üzerine yerine Canpolat Bey Mîr-i Ekrâd olarak atanmıştır.

Ekrâd cemaatlerinin hangi tarihte *Kaza* itibar edildiği hakkında kesin bir tarih vermek güçtür. Ancak ilk defa Kanunî'nin şehzadesi Bayezid'in İran tarafına gitmesi üzerine, bölgedeki bütün Beylerbeyleri, Sancakbeyleri ve Kadılarına, Bayezid'in güneye inmesini engellemek için tedbir almalarını isteyen 1558 tarihli fermanla Ekrâd Kadılığı geçmektedir⁴. Aynı ferman Ekrâd Kadısına da yazılmıştır O halde Ekrâd Kadılığı bu tarihten önce kurulmuş olmalıdır. Bundan sonraki belgelerde Ekrâd Kadılığı sıkça geçmektedir⁵. Bu gelenek 19. yüzyıla kadar sürecektir.

16. yüzyılda Ekrâd cemaatleri merkezi otoritenin kurduğu düzen içinde boybeylerinin idaresinde varlıklarını sürdürdüler. 18. yüzyılın başlarına kadar, Ekrâd cemaatlerinin asayiş bozan hareketlerine rastlanmamaktadır. Tersine 1683 Viyana kuşatmasından sonra başlayan Osmanlı-Avusturya Savaşlarına, 1689-1690 (h. 1101) tarihinde hatırı sayılır miktarda asker vermişlerdir. Kilis Ekrâdının Okçu İzzeddinlü, Musabeğlü, Amikî, Şeyhlü, Com ve Matah, Reşi, Rişvan, Berâzi, Dinâyi, Bâzikî ve Döğer boylarının çıkardığı asker sayısı 1.560 idi⁶.

Ancak 17. yüzyılın sonlarından itibaren aşiretlerin iskânı politikasının bir neticesi olarak İzzeddinlü cemaatinden pek çok boyun Rakka'ya iskân edilmeleri kararlaştırılmıştı. 18. yüzyılın başlarında itibaren sadece Ekrâd aşiretleri değil, pek çok Türkmen aşireti de Rakka iskânına tâbi tutulmuşlardır. 18. yüzyıl, bir bakıma iskân meselesinin ön plana çıktığı bir dönem olmuştur. Devlet, aşiretlerin iskânı ile hem onların askerî gücünden faydalanmak, hem bir türlü alınamayan vergileri toplamak ve hem de iç güvenliği tehdit eden bu unsurları Rakkâ'ya iskân etmekle iç güvenliği sağlamak hedefini gütmüştür⁷.

Bilindiği gibi, bu dönemde devletin aşiretleri iskân etmek istediği iki bölge vardır. Bunlar Kıbrıs ve Rakka'dır. Dikkat edilirse her iki bölge de stratejik önemi haizdir. Rakka, Fırat dirseği olarak bilinen ve Suriye Çölünün başladığı bölgededir. Buradan itibaren Arap nüfusu yoğunluk kazanmaktadır. Hele daha 16. yüzyıldan beri kuzeye doğru hareket eden

⁴ *Mühime* 3, Hüküm: 59'dan aktaran Öztürk, *Cemaatler-Oymaklar*, s. 23

⁵ *Mühime* 33, 34'ten aktaran Öztürk, *a.g.e.*, s. 24

⁶ *Mühime* 99, s. 48-56'dan aktaran Öztürk, *a.g.e.*, s. 82-83

⁷ Aşiretlerin iskânı hakkında daha geniş bilgi için Bkz. Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskânı*, İstanbul, 1987; Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Aşiretlerin İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ankara, 1988

Anaze ve Şammar Arap kabileleri, güney sınırlarını tehdit etmeye başlamasıyla Rakka iskânının önemi artmıştır. Bunun için devlet Rakka iskânına özel bir önem vermiş, Anadolu'dan Türkmen ve Ekrâd aşiretlerini şuurlu bir şekilde yerleştirmeyi hedeflemiştir. Başka bir deyişle Rakka ve aynı şekilde Kıbrıs'a yapılan iskânlar, sadece bir iç güvenlik meselesinin halli amacıyla değil, şuurlu bir iskân politikanın neticesi olarak yapılmıştır.

Ama Rakka coğrafyası, konar-göçer olan aşiretlerin yaşamasına pek elverişli değildi. Sıcak çöl ikliminde yerleşik bir tarzda yaşamak, geleneksel hayat tarzlarına alışmış olan aşiretlere göre değildi. Üstelik bu aşiretler zabt u rabt altına girmekten kaçınıyorlardı. Bunun için de bir yolunu bulup Anadolu içlerine kaçıyorlardı ki bunlara *Rakka Firarileri* veya *Rakka Parakendeleri* deniyordu. Okçu İzzeddinlü cemaati de Mayıs 1696 (Evâ'il-i Şaban 1107) tarihinde yayınlanan bir fermanla Rakka'ya iskân tabi tutulmuşlardı⁸. Okçu İzzeddinlü Cemaatinin Rakka'ya iskân ve oradan firar etmeleri, yaptıkları eşkıyalıklar ayrı bir çalışmanın konusu olacak kadar geniş bir alan olduğundan başka, bizi asıl konumuzdan uzaklaştıracağı düşüncesiyle burada teferruata girmeyi uygun görmedik. Ancak şu kadarını söyleyebiliriz ki; 18. yüzyıl kayıtları, Rakka firarilerinin buldukları yerlerden bütün ağırlıklarıyla iskân yerlerine göçürülmesini içeren belgeler ve bu arada onların yaptıkları eşkıyalıklarla doludur⁹.

İzziye Kazasının Kuruluşu

Bütün 18 ve 19. yüzyıl bölgede özellikle de Okçu İzzeddinlü cemaatinin eşkıyalık hareketleriyle geçmiştir. Tanzimatla birlikte yapılan ıslahatların bir neticesi olarak, aşiret iskânlarına da bir nihayet vermek, bu suretle merkezi otoriteyi sağlamak amacıyla ciddi tedbirler alınmıştır. Bu çerçevede 1865 tarihinde Derviş Paşa'nın kumandasında Fırka-i İslahiye kurulmuştur. Cevdet Paşa da Fırka-i İslahiye'de önemli görevler ifa etmiştir. Bölgedeki aşiretlerin iskânı kaçınılmaz olmuştur. Zira bölge Maraş-Halep ve Maraş-İskenderun yollarının üzerinde bulunuyordu. Bölgedeki aşiretlerin eşkıyalıkları, birbirleriyle olan mücadeleleri, bu yolların emniyetini ortadan kaldırıyordu. Öte yandan devletin alması gereken vergiler de bir türlü tahsil edilemiyordu. Bölgenin asayiş ve güvenliğini sağlamak, aşiretleri bir düzene koymak için Derviş Paşa ve Cevdet Paşa'nın başında oldukları Fırka-i

⁸ BA. *Mühimme* 109, Hüküm: 94

⁹ Halaçoğlu, *a.g.e.*, muhtelif sayfalar; Orhonlu, *a.g.e.*, muhtelif sayfalar; Mustafa Öztürk, "18. Yüzyılda Antakya ve Çevresinde Eşkıyalık Hareketleri", *Belleten*, S. 211 (Aralık 1990), Ankara, 1991, s. 963-992; Murat Çelikdemir, *Osmanlı Döneminde Aşiretlerin Rakka'ya İskânı, 1690-1840*, (Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Basılmamış Doktora Tezi). Elazığ, 2001; Şaban Bayrak, *18. Yüzyılın İkinci Yarısında Anadolu'da Eşkıyalık Olayları*, (İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Basılmamış Doktora Tezi), Malatya, 1998

İslahiye harekâtı çerçevesinde aşiretleri iskân etmek amacıyla bazı kazalar kurulmuştur. Bugünkü İslahiye ve Hassa kazaları bu dönemde kurulmuştur¹⁰.

Fırka-i İslahiye'nin çalışmaları çerçevesinde Halep'in kuzeyinde Kilis'in batısında Okçu İzzeddinlü bölgesinde de *İzziye Kazası* kurulmuştur. Cevdet Paşa'nın 4 Ağustos 1965 (11 Rebi'ül-Evvel 1282) tarihinde yazdığı arizada, İzziye Kazasının kurulmasının gerekçeleri şöyle dile getirilmektedir: "bu makûle aşâyir ve nevâhinin münasebet-i mevki'iyeleri bulunan sancak ve kazalara rabtı zımnında icâb-ı hâlin icrâsı husûsunun ve Tiyek ve Ekbez Nahiyelerinden mürekkeb olarak teşkil olunmuş olan kazanın Hassa ve Kerkütlü ve Çerçili ve İlhamanlu ve Ekintili ve Keferdîz Nahiyeleriyle Delikânlı ve Celikânlı aşiretleri birleştirilerek İslahiye ve Kürt Dağı dahi bir kaza itibariyle ve Şeyh İzzeddin nâmlarıyla tesmiye kılınması ve mezkûr İslahiye Kazasının Kaymakamlık Merkezi itihâz olunarak kaymakamlığına Payas Kaymakamı saadetlû Şevki Efendi'nin ve Payas'a dahi izzetlû Veysî Efendi'nin tayin olunmaları ve Hassa Kazasının oraya rabtı hususu pek münâsib ve yolunda görüldüğünden bu maddelerin mezkûr İslahiye Kazası meclisine tayin olunan a'zânın tahsisi gösterilen maaşlarının kabul ve tasdiki zımnında icrâ-yı icâbâtının Meclis-i Vâlâ'ya havale..."¹¹.

18 Temmuz 1865 (18 Rebi'ül-Evvel 1282) tarihinde Cevdet Paşa ile Derviş Paşa'nın imzalarını taşıyan 45 numaralı arizada¹² da konuyla ilgili şu ifadeler yer almaktadır: "Bu suretle bu havâlinin ıslahı husûle gelmiş olub ancak Maraş'dan Reyhaniye'ye kadar olan caddenin muhâfaza-i emn ve asâyişi Kürd Dağı'nın dahi hüsn-ü zabita tahtında olmasıyla beraber iki tarafın bir idarede bulunması mevkûf bulunduğundan ve bu havâlinin ahvâl-i ihtilaliyesinden istifâdeye alışmış olan Kilis vücûhunun bu havâliden eyâdi-i dahl ve müfsidatleri kesilmek elzem olduğu hâlde Kürd Dağı'nın ilerü gelenleri orasının dahi müstakilen bir Kazâ hey'etine konularak işbu İslâhiye Kaymakamlığına rabtı istid'â ve bunun için icâb eden tahsisâta medâr olmak üzere ilaveten senevî oniki bin gurusı i'tâsını ta'ahhüd birle üst tarafının dahi Hazine-i Celîle'den ihsân buyurulmasını niyâz ve rica idüb bu halde Deli Halil ve emsâli asânı Kürd Dağı'na uğratmamak üzere mahzar-ı tertîb etmeleriyle ber-mûceb-i istid'â Kürd Dağı'nda dahi müceddeden bir Kazâ teşkil ile nev-yâve-i bâğ-ı şevket olan İzzeddin Efendi Hazretlerinin

¹⁰ Fırka-i İslahiye hakkında Bkz. Cevdet Paşa, *Tezâkir III*, (Yay. Cavid Baysun), Ankara, 1991, Cevdet Paşa, *Ma'rûzat*, (Yay. Yusuf Halaçoğlu), İstanbul, 1980, Hilmi Karaboran, "Die Aktionen der Fırka-i İslahiye und Ihre Bedeutung für Einen Strukwandel der Oberen Çukurova (Türkei)- Die Austrottung des Nomedentums", *Review Geography Institutu University İstanbul*, 1978, p. 149-162, aynı müellif, "İslahiye ve Hassa'nın Kurulundan Önce Bu Yöredeki Yerleşme Durumu-Bir Yerleşme ve Tarihi Coğrafya Araştırması" V. Milleterarası Türkoloji Kongresi Tebliğleri I (Türk Tarihi I), (İstanbul, 23-28 Eylül, 1985) İstanbul, 1986, s. 303-329; Nuri Yavuz, *Fırka-i İslahiye*, Ankara, 2004

¹¹ BA. Cevdet Hariciye 24169, 44 numaralı arıza.

¹² BA. Cevdet Hariciye 24169, 45 numaralı arıza.

nâm-ı sâmi-i âsârına nisbetle İzziyye tesmiyesi vârid-i hâtır olmuş ise de bu dahi müsâ'ade-i seniyyeye menûl buyurulmuşdur”.

İzziye Kazasının adı yukarıdaki arizada Şeyh İzzeddin'e atfen verilmesi teklif edilmişken, bu arizada Şehzade İzzeddin Efendi'nin adına izafe edilmiştir. Bilindiği gibi, Kilis merkez olmak üzere Halep'ten Urfa, Adıyaman ve Malatya sınırına kadar olan bölgede yaşayan Ekrâd cemaatleri Mîr-i Ekrâd Şeyh İzzeddin Bey'e bağlıydı ve bütün bu cemaatlere *İzzeddinlü Taifesi* deniyordu.

Kürt Dağı'nda Hıristiyan veya Yahudi ahali bulunmadığından, bütün üyeleri bölgedeki ahalinin önde gelen Ağalarından oluşturulan bir Kaza Meclisi kuruldu ve Kürt Dağı'nın islahı da onlar aracılığıyla yürütüldü¹³. Kazanın merkezi Cukanlı (bugünkü Çalkaya) ve Sapkanlı köyleri idi. Kazanın, *Okçu İzzeddinlü, Şeyhler* ve *Amikî* aşiretleri de birer nahiyeye olarak teşkil edildi.

Cevdet Paşa tarafından 1865 yılında teklif edilen İzziye Kazasının kurulması Hükümet tarafından da kabul edilmiştir. 1868 (1285) tarihli Haleb Salnâmesinde de Halep Vilayetine bağlı bir kaza olarak zikredilmiştir¹⁴. Buna göre “*Kazâ-i mezkûrun merkezi olan İzziye kasabası Sabkanlu ve Cukanlu isimleriyle iki mahalleden ve Okçu İzzeddinlü ve Şeyhlü ve Amikî nâm üç nahiyeye itibariyle mecmu'-u kaza yüzsekiz karyeden ibarettir*”¹⁵. Okçu İzzeddinlü, Şeyhler ve Amikî nahiyeleri, gerçekte birer aşirettir. Bu aşiretler nahiyeye olarak taksim edilmiştir.

1865 tarihinde Halep'in idari taksimatı şöyleydi¹⁶:

1. Haleb Livası: Halep, İdlib, Cîsr-i Şuğur, Harim, Antakya, İzziye, Kilis, Ayıntab, Bab ve Cebbul kazaları,
2. Urfa Livası: Urfa, Birecik, Suruc, Kal'a-i Rum kazaları,
3. Maraş Livası: Maraş, Pazarcık, İslahiye, Bulanık, Elbistan, Zeytun, Andırın, Hassa, Kozan, Haçin, Beylanköy, Kars-ı Zülkadriye kazaları,
4. Adana Livası: Adana, Tarsus, Mersin, Kara İsalu, Payas, Osmaniye, Beylan kazaları.

İzziye Kazasının idari taksimatı ise aşağıda görüldüğü gibidir:

¹³ Nuri Yavuz, *Fırka-i İslahiye*, s. 66

¹⁴ *1285 Tarihli Haleb Salnâmesi*, Def'a 2, İstanbul, 1285, s. 149

¹⁵ *Halep Salnamesi*, s. 149

¹⁶ Hilmi Bayraktar, *XIX. Yüzyılda Halep Eyaleti'nin İktisadî Vaziyeti*, Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Tarih Şubesi Yay., No: 7, Elazığ, 2004, s. 20

1. Okçu İzzeddinlü Nahiyesi

Çerçili-i Sağır, Beko Obası, Alikârlu, Solaklu, Gürzil, Bağçe-i Sağır, Avkânlu, Şerifanlu, Bereket, Sapkanlu-i Kebir, Kurna, Hacı Kasımlu, Arabuşağı, Mastah, Kantara, Çeşlik (Habeşlik), Berkend, Pertikli, Bali Obası, Hıdıryanlu, Za're, Habaslı, Hasancalı, Hacı Musa, Öküzlü, Ma'saracak.

2. Amikî Nahiyesi

Zerkânlu, Çakalkapu, Sağır Obası, Kurugöl, Hallik Uşağı, Kutanlı, Kutanlı-i Kaş Uşağı, Kurt Uşağı, Beylanköy, Hasandırli, Şuryeoğlu İbrası, İmadlu, Aynu'l-Hacer, Büyük Karkın, Tell-Tavil, Kesik Gürzil, Alender, Halil Göklü, Hacı Bilal, Erze Turukanlu, Şeyh Ankala, Kara Melik, Şerşab, Şeyh Çakallusu.

3. Şeyhler Nahiyesi

Dünbüllü, Gürgânı-i Tahtanî, Türkânı-i Fevkanî, Sarı Uşağı Bağdatlı, Hasan Gülgavî, Kuragu, Gümüş, Şâdiyanlu, Kale, Gümüş, İncirlü, Müskü, Reco Obası, Adamanlu, Heykânlu/Höykânlu, Maskânlu, Mamati, Şerşâb, Hacı Haliloğlu, Ma'mel Uşağı, Halilömer Uşağı, Sat Uşağı, Ma'ulcik (?) Çalkamaoğlu, Gülyanlu, Güranlu, Cahatlu, Çakmak, Çintilli, Potli, Günde, Simalhili, Valikli, Teberolaklı, Davud Obası, Kılı Kara Baba, Kırkrik, Pisiklu, Çiftakânlu, Altanlu, Küsiyanlu, Tepe Obası.

1869 tarihli salnamede herhangi bir değişiklik görülmemektedir. Ancak Okçu İzzeddinlü nahiyesine Hisar, Şingil, Gülgüman, Vicli, Bulamaçlı, Kocanlı, Sapkanlu-yi Sağır ve Deli Osman köyleri ilave edilmiştir. Herhalde ilk taksimatta da olan bu köyler, sehven kaydedilmemiştir¹⁷.

Bu taksimat 1876 tarihine kadar sürmüştür. Bundan sonraki taksimatlarda İzziye nahiye ve köyleri Kilis'e bağlanmıştır. Zikredilen dönemle ilgili olarak yazdığı eserde bölge hakkında geniş bilgi veren Kâmil Bali¹⁸, Kilis Kazasını; A'zaz-ı Türkman, A'zaz-ı Fellah, Münbici'-i Fevkânî, Musabeğli, Şikakî, Amikî, Okçu İzzeddinlü, Şeyhler ve Com nahiyelerine ayırmaktadır¹⁹. Bu nahiyeler, nüfuslarıyla birlikte aşağıda verilmiştir.

¹⁷ 1286 Tarih Haleb Salnâmesi, Def'a 3, İstanbul, 1286

¹⁸ Kâmil el-Bâlî'l-Halebî. *Kitâbu Nehru'z-Zeheb fî Tarih-i Haleb I*, (Neş. Dr. Şevki Şa'as Mahmud Fahûrî). İkinci Baskı, Haleb, 1991

¹⁹ Kâmil Bâlî, *a.g.e.*, s. 282-286

1. Musabeğli Nahiyesi:

Şeyh Horoz 105	Bavık 110	Çavuş Köy 36
Saatli 96	Tat Köy 40	Murad Höyüğü 261
Mağaracık 75	Mezra'a-i Murad Ağa 55	Diğer Murad Höyüğü 3
Çoşo 38	Karbeyaz 54	Esbioğlu 29
Alyanlı 78	Şematir 101	Dühin-Aran (bugünkü Duhaydaran) 84
Mezra'a-i Şir 16	Bekolar 24	Dostanlı 91
Merdanlı 158	Arzab 14	Hacılar 52
Hâyoğlu 33	Üçpınar 43	Şenikce 33
Boğaz-ı Kerim 39	Zengül 43	Baklı 135
Varaklar 44	Eşek Kuyu-yı Fevkanî 67	Kızılkend 130
Gökçeli 67	Tahtalı Kara Tavıl 74	Hüseyinoğlu 118
Zabular 23	Çınar 179	İsmailik 23
Kocalar 35	Tayğan 22	Kalecik-i Fevkanî 66
Kör Ahmet Höyüğü 117	Fezke 11	Kara Tut 119
Mezra'a-i Hatun 52	Kaman 40	Cenbek 74
Ağcakend 98	Eşek Kuyu-yı Tahtanî 42	Haracoğlu 28
Büyük Kadrim/Kurdum 92	Küçük Kadrim/Kurdum 54	Kürtüncü 81
Haskanlı 98	Siptiroz 198	Tokaç Gemriği 133
Kara İsmail 44	Tatar Gemriği 56	Kastali 89
Fericek 111	Ferise 38	Kozcağız 94
Kal'ecik-i Tahtanî 67	Gök Musa 121	Harsik 63
Şilgin/Şelgin 136	Şah Veli 200	Dümbülü 108
Söğütlü 252	Bektaşoğlu 33,	Diğer Bektaşoğlu 2
Şaltah 17	Mersavî 54	Aşair-i Arab 1356
Toplam Nüfus	6.772	

2. Şikaki Nahiyesi

Zeytunek 54	Saatcık 134	Alıcı 90
Duraklı 40	Diğer Duraklı 1	Belursek (?) 65
Ali Bızanlı 137	Cemanlı 94	İmranlı 72
Meydanke 263	Diğer Meydanke 1	Naz Uşağı 80
Düdirli 85	Gemrik 207	Halubi 97
Göbelek 31	Kefer Rum 40	Kurt Kulağı 189
Kara Kurt Kulağı 37	Kara Tepe 43	Kefer Mîz 24
Meş'ale 112	Diğer Meş'ale 6	Zağanlı 78
Körtük 32	Şcranlı/Şiranlı 277	Selkânlı 227
Kastal 98		
Toplam Nüfus	2.614	

3. Amikî Nahiyesi

Keşk 27	Ayn Hacer 39	İmarlı 42
İbrâz 183	Durmuşkânlı 159	Sitare 161
Ankala 69	Şeyhü'l-Hadîd 591	Kırmıtlık 375
Şeyh Çakallı 157	Ernek 99	Hacı Bilal 80
Halil Güllü 189	Çatal Kuyu 70	Rizkânlı 57
Gülanlı 65	Gürzil 90	Alender 27
Kaş Uşağı 52	Sağır Oba 215	Kutanlı 141
Halo Uşağı 94	Kuru Göl 141	Kurd Uşağı 84
Kûtanlı 107	Hasan Virli 99	Şorba Oğlu 179
Büyük Karkın 57	Küçük Karkın 51	Azab Tel-Tavil 14
Toplam Nüfus	3.714	

4. Okçu İzzeddinlü Nahiyesi

Berkeş 157	Bülbül 287	Diğer Bülbül 2
Avkânlı 112	Hayamlı 107	Çarçılı 222
Alikârlı 16	Şingili 50	Kocanlı 109
Hisar 118	Hasancalı 377	Vicli 102
Gülgüman 141	Sabkanlı 30	Bulamaçlı 141
Bertikli/Pertikli 106	Bali Obası 96	Kurna 104
Cemiliye veya Suriye 85	Şarkıyanlı 130	Hıdıryanlı 157
Berbend 63	Öksüzlü 205	Mabatlı 726
Kantara 144	Diğer Kantara 21	Hacı Kasımlı 159
Ma'saracık 135	Arab Uşağı 186	Saşlık 145
Solaklı 328	Bağçe-i Sağır 44	Za're 74
Beko Obası 181		
Toplam Nüfus	5.060	

5. Şeyhler Nahiyesi

Çalkama 81	Cerhatlı 32	Gülanlı 47
Şeyh Bilanlı 48	Gürganlı 146	Gürganlı-yı Tahtanı 93
Sarı Uşağı 109	Sat Uşağı 88	Sa'ulcık 84
Gumit 246	İncirli 213	Şadiyanlı 232
Kal'a 32	Gümraş 78	Halil Ömer Uşağı 23
Hasan Gülgavî 71	Kuda Köy 122	Ömer Uşağı 112
Ma'mul Uşağı 427	Dönelli/Donilli 205	Musiko 216
Osmanlı 73	Ba'danlı 421	Hulkâhı 38
Raco Oba 113	Güranlı 50	Hacı Halil 250
Meskânli/Müsikânli 62	Mamalı 118	Çakmaklı 224

Cenceli/Cincili 185	Bollu 39	Kara Baba 44
Ferfek 49	Altanlı 25	Ca'ankanlı 55
Ala Viran 12	Bilalikhöy 62	Tepe 73
Gävende 94	Valikli 46	Zuzu 121
Semalikli 104	Kusiyanlı 93	Bender Keli 33
Toplam Nüfus	5.089	

6. Com Nahiyesi

Arş-ı Kabar 116	Davrande/Turanda 98	Basut 198
Burc 113	Kefir 65	Gazaviye 116
Şadır 81	İşkân 108	Cemelan 205
Tel-Selure 45	Divane 37	Hacıyar 25
Feriri 57	Tel-Karak 19	Hamilik 15
Ramadiye 28	Tel-Hamo 35	Re'sü'l-Ayn 29
Kefer Zeyd 55	Telef 35	Kefer Batra 23
Anderiye 20	Kefer Deli-yi Tahtani 9	Kefer Deli-yi Fevkani 126
Gürgân 115	Kara Bişar 119	Culkan 152
Ebu Ka'be 15	Harzân 65	Kocaman/Kocman 49
Cıvık 290	Kevkân 65	Satyân 101
Eşkân-ı Şarki 103	Gümüş Burc 53	Çakallı 54
Meşke 24	Gürân/Gevrân 70	Matmata 14
Haltân 91	Kürdân 92	Kefer Safra 118
Yalankoz 69	Yakallur 26	Zendegân 55
İki Ahur 166	Hacı Hasanlı ve Ramazanlı 136	Rudânlı 133
Haziyânlı 127	Mirkânlı ve Şirkânlı 124	Mervân 111
Yarımcı 154	Dâdgir 254	Büyük Oba 111
Tepe 51	Ma'arta 246	Halnir ve Kefer Şil 72
Bablit 51	Kevkebe 29	Betiye 9
Kersantaş 21	El-Cedide 26	Ez-Ziyâdiye 13
Ömer Ağa Kışlası 355	Heyikce 72	Eşkân-ı Garb 86
Nesriye 102	Seferiye 48	Hacı İskender 122
Cenderes 171	Sadâyâ 87	Muhammediye 12
Kurbiye 56	Col Bor (?) 141	Şeyh Seydi ve Com 43
Batlimyân 93	Deyr-i Mişmiş 41	Belina 178
Çatal Ziyare 79	Akibe 92	Halidiye ve Arab 43
Toplam Nüfus	7.053	

1867 yılında 1220 hane (1220x5=6.100) nüfusa sahip olan İzziye kazasında gayrimüslim bulunmamaktadır.²⁰ 1892 (1310) 1310 tarihinde Kilis kazasının Müslim-gayrimüslim toplam nüfusu **120.645** kişidir. İzziye bölgesindeki nahiyelerin toplam nüfusu ise **30.302**'dir. Kâmil Bâlî, asker kaçaklarının ve diğer sebeplerden dolayı yazılmayan gizli nüfusu da %30 oranında tahmin etmekte ve bu nüfusu ilave etmek gerektiğini belirtmektedir.²¹

1895 tarihinde gene İzzeddinli Cemaatinin önemli bir kolu olan Musabeğlü cemaati adına Musabeğlü Kazası kuruldu ve İzziye kazası da Musabeğlü'ye bağlı bir nahije haline getirildi. Nihayet 1995 yılında Kilis'in il olmasıyla Musabeyli Kilis'e bağlı bir kaza oldu.

Millî Mücadelede Okçu İzzeddinli Cemaatinin Faaliyetleri

30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesiyle İzziye ve Okçu İzzeddinli'ye bağlı pek çok köy Suriye sınırları içinde kalmıştır. Bunlardan bazıları; Hıdıryanlı, Za're, Bülbül, Kurna, Hayamlı, Karkın, Bali Obası/Baliköy, Şeyh Horoz köyleridir. Com nahiyesinin Amik ovasında kalan birkaç köyü hariç tamamı Suriye sınırları içindedir.

Mütarekeden sonra bölgenin Fransız hakimiyetine verilmesinin ardından başta Kilis olmak üzere İslahiye, Maraş ve (Gazi)Antep Fransızlar tarafından işgal edilmiştir. Güneyden Adana ve Maraş'a giden yolların üzerinde bulunan Okçu İzzeddinli Nahiyesi, bu coğrafi mevki dolayısıyla stratejik bir önemi haizdi. Okçu İzzeddinli Nahiyesi halkı Fransızlara karşı ilk direnişi göstermiştir. Kilis ve İslahiye'nin işgali üzerine buralardan kaçan Müslüman halk İzzeddinli bölgesine sığınmıştır. Bu sıralarda Aşiret Reisi Sapkanlı köyünden Hacı Hannan Ağa, müdafaanın ancak silahla mümkün olabileceğini ifade ederek, aşirette eli silah tutanların silahlarıyla birlikte toplanmalarını, silahı olmayanlara da Halep'ten silah satın alınarak silahlandırarak Çete adı verilen müfrezeler kurdurmuş ve silahlı mücadeleyi başlatmıştır.²²

Şubat 1919 başlarında Tahtaköprü mevkiinde pusu kurmak üzere olan birkaç düşman askerine ateş açılarak biri öldürülmüş, ikisi de esir edilerek ilk çarpışmalar başlamıştır. "*Hakimiyet ve istiklâl hakkını müdafaa silahı, ilk*

²⁰ Hilmi Bayraktar, *19. Yüzyılda Halep*, s. 23

²¹ Kâmil Bâlî, *a.g.e.*, s. 286

²² Konuyla ilgili kaynak Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivinde 74/17561 numara ile kayıtlı "1922'de Okçu İzzeddinli Aşireti Tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi Üyelerine Gönderilen Risale"dir. Bu Risale Fahrettin Kırzioğlu tarafından yayınlanmıştır. Bkz. Kırzioğlu; *Dağıstan-Aras-Dicle-Altay ve Türkistan Türk Boylarından Kürtler*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara, 1984, s. 38-54

önce olarak Kürt Dağı'nın Okçu İzzeddin nahiyesinde aşiretin reisi Şeyh İsmail-zâde Hacı Hannan Ağa tarafından 335 Şubatının bidâyetinde Tahtaköprü adlı yerde görülen üç Fransız zabıtine ateş etmekle patlatılmış ve artık mücadelât ve mücahedât-ı milliye o havâlide bunun üzerine tevalî ile 22.10.1920 tarihli i'tilafa değin temâdi etmiştir²³. Ertesi gün kayıplarını aramak için Meydan-ı Ekbez'den gelen 150 civarındaki düşman askeriyyle müsademeye girişilmiş, düşmana 11 ölü ve 20 kadar yaralı verdirilerek, Meydan-ı Ekbez'e geri dönmeye mecbur edilmişlerdir²⁴. Şubat ortalarında İslahiye'den gelen tren Tahtaköprü boğazında tahrip edilmiş ve düşman geri dönmeye mecbur edilmiştir.

En ciddi müsademe 18 Mart 1919 tarihinde bugün dahi bölge halkı arasında tarih başı kabul edilen ve “Hisar Harbi” olarak bilinen müsademedir. Aşağıda künyesi verilen Risale, bu olayı şu şatırlarla vermektedir²⁵:

“Kilis havalisi Kuvvâ-yı Milliye kumandanı Polat Bey Bilanki karyesinde teşkilat yaparken, Kilis Müdafa-i Milliye Hey'etinden Hacı Şerif oğlu Mehmet ve Dabisoğlu Sakıb ve Hacı Tahir oğlu Mehmet Efendiler Okçu İzzeddinlilere muavenet için Bey akrabasından Hacı Hannan Ağa'nın karargâhına geldiklerinde düşmanın fevkalade mücehhez bir taburluk kuvvetinin Racu'dan hareketini haber almakla tertibata başlanılmış düşman Hayamlı'dan Aliger tarikiyle Çerçili içinden Hisar ve Şingil ve Beyobası mâbeynine muvasalatta her taraftan abluka edilip sabahın saat birinde müsademeye başlanılmıştır.

Polat Bey'in Bilanki'deki teşkilatı üzerine Hacı Hannan Ağa'ya gönderdiği imdat kuvvetlerinden Karacalı Nahiyesinden İsmail Ağa riyasetindeki çete müfrezesi vaktinde yetişip müsademeye iştirak etmişse de Amikî nahiyesinden Ahmet. Rûto ve Seydo Ağaların riyasetindeki çeteler

²³ Kırzioğlu, a.g.e., s. 40. Görüldüğü gibi Milli Mücadelede İlk Kurşun 15 Mayıs 1919'da Yunanlıların İzmir'i işgali sırasında Hasan Tahsin tarafından atılmamıştır. Bundan çok önce Anadolu'nun değişik bölgelerinde ilk kurşunlar atılmış ve mücadele başlamıştır. Mesela Antakya'nın Dört Yol kazasında ilk kurşun 19 Aralık 1918 tarihinde atılmıştır. Bkz. Kadir Aslan; *Milli Mücadelede Dört Yol*, Hatay, 1991, ayrıca Süleyman Hatipoğlu; “Milli Mücadele'de Dört Yol ve İlk Kurşun”, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Dergisi*, S. 5, (Mart 1992) Ankara, 1992. Buradan da anlaşılacağı gibi, ilk kurşun sadece İzmir'de değil, işgale uğrayan hemen her yerde atılmıştır. Her bölgenin ilk kurşununu atan bir kahramanı vardır. Belgenin ifadesinden de anlaşılacağı gibi, Okçu İzzeddinli bölgesinde de ilk kurşun, Şubat başları 1919 tarihinde atılmıştır. Nitekim Hacı Hannan Ağa'nın TBMM'ye gönderdiği ve aşağıda metni verilen mektubunda da görüldüğü gibi, “Türk hâkimiyet-i milliyesinden ve o mukaddes hilâlin himâyesinden ayrılmamak maksadıyla her yerden evvel müdafa-i vatan ve hâkimiyet yolunda hükümet ve orduca malûm vakâyi-i mücâdele ve mücahedâtında bulunduğu” ifade edilmektedir.

²⁴ Kırzioğlu, a.g.e., s. 42-43

²⁵ Kırzioğlu, a.g.e., s. 43-45

Şikaki çetesi son safhaların devrildiğinde ulaşabilmiştir. Müsademe saat altına kadar devamında hücum hattına gelindiğinde her taraftan hücumla kıyamla süngü ve kılıç safhasına başlanılmış, iki saat da bu suretle devam eden mücadele neticesi saat sekizde düşmana mühimmatı terk ettirilerek ve yüzlerce telefata verdirilerek fırat ve bozgunluk verilmiştir. 10 kadar alınan esir de Maraş'a Kolordu'ya gönderilmiştir.

İşbu müsademede Bulamac karyesinden Fat-i Rendi (Güzel Fatma'dan kısaltmadır) namında dul bir kadının ateş arasına atılarak yüksek bir kayaya çıkıp "Ey millet! Bugün yiğitlik günüdür, her kim kaçarsa benim başımdaki dolak başına olsun! Hücum, hücum din yoluna, ırz yoluna ya gazi, ya şehid.." sayhalarıyla milleti teşci nâmelerinde "zilgıd" tabir olunan terennüm ile milli neşidelerle mücahidini hücumla teşvik ve teşci eylemesi, netice-i mücadeleye değin açık mevkiinden kıpranmayı da bir tehlikeye uğramaması Hâfiz-i Mutlak Hazretlerinin eltâf-ı sübhaniyesidir. Aşiretin birçok kadın ve çocukları ateş arasında mücahidine cephaneye ve su ulaştırmak için mevzilere kadar sokuldukları halde lehü'l-hamd bir şey olmamışlardır. Mücadelenin son safhalarına Kuvvâ-yı Milliye Kumandanı Polat Bey müşahade ile muttali olmuştur.

Şehitler: Kilis Hey'etinden Sakıp Efendi, Gülgüman karyesinden Hannan ve Bekir İbiko, Vicli'den Mehmetcik, Bülbül'den Mehmet Çakal ve Mehmet oğlu Mustafa, Çerçili'den on yaşında Mehmet oğlu Mücahit Hamza, Solaklı'dan Bilal Hüso, Topallar'dan Hacı Mustafa oğlu Hüro, Hırs'dan (Şeyh Horoz olmalı) Mehmet oğlu Hasan nâmında mücahidin ve on kadar yaralı olmuştur".

Mücadeleler bütün yaz boyunca devam etmiştir. Bunlardan en önemlileri Ağustos 1919 tarihinde daha çok Meydan-ı Ekbez ve Tahta köprü civarında geçen müsademelerdir. Bu müsademelerin birinde İslahiye'den gelen bir tren rayların sökülmesiyle ele geçirilmiş, bu suretle düşmana önemli zayıat verdirilmiştir. 1920 yılı boyunca bu tarz müsademeler devam etmiş, düşmanın Maraş ve Antep ulaşım ve ikmal yolları sürekli bir baskı altına alınmıştır. 1921 tarihinden itibaren Fransızlar daha çok Antakya ve Kuseyr civarında meşgul olduğundan, bölgede nisbeten sükun sağlanmıştır.

1921 yılında Fransızlarla görüşmelere başlandı. Türk-Suriye sınırının tespiti bu görüşmelerin en önemli konusunu oluşturuyordu. Ancak Fransız Hudut Komisyonunun tespit ettiği sınıra göre, Okçu İzzeddinli bölgesinin ikiye bölüneceğini gören Hacı Hannan Ağa, bunda Fransızların kendi aşiretine karşı bir intikam duygusu beslediklerinden bahisle bir kısım köylerin Suriye tarafında kalacağı anlaşıldığından, TBMM Başkanlığına bir mektup göndererek, bunun önlenmesini, sınırın geçmesi gereken yerleri bildirmişti. Bu mektubun metni aşağıdadır:

“Okçu İzzeddinliler Namuna Reisleri Hacı Hannan Ağa Tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaset-i Celilesine Takdim Olunan İstida.

Gazi Ayıntab livâsının Kilis kazası mülhakâtından Okçu İzzeddin havâlisi ecnebi işgali bidâyetinden beri 22.10.1921 itilafına değin Türk hâkimiyet-i milliyesinden ve o mukaddes hilâlin himâyesinden ayrılmamak maksadıyla her yerden evvel müdafa-i vatan ve hâkimiyet yolunda hükümet ve orduca malûm vakâyi-i mücâdele ve mücahedâtında bulunduğu halde sözkonusu itilafın çizeceği mütâreke hattı ile ikiye bölünmek istenilmektedir. Tahdid-i Hudud Komisyonu Türkiye Hey'eti tarafından havâlimizin ehemmiyet-i mevkiiye ve aşiretimizin vatanî fedakârlık neticesi itilâf-ı hükümet ile aralarında kanlı intikamların bulunması nazar-ı dikkate alınarak Fransız Hey'etiyle uyuşulamayıp, havâlimizi uzlaşmaz halde bırakarak komisyon müzakerâtı tatil edilmiştir. İddiâ-yı meşrûmuz, Suriye Fransız Fevkalâde Komiserliğince de düşünülerek tanınıp uyuşulmak için ikinci bir komisyon teklifinde bulunmasını neticelendirmiştir. Silahımızla, kanımızla fedakârlığımızla hak kazandığımız Hükümet-i Milliye-i Meşrûamızın hâkimiyetine karışmak şerefinden bizlerin mahrum edilmesine çalışmak bir vazife-i milliye ve farîze-yi diniyedir. Kurtuluşunu istediğimiz mütebâki köylerimiz Fransızlarca da ehemmiyeti hâiz olmayan küçük köylerden ibarettir.

Meydan-ı Ekbez'le Mersavi arasındaki Sultan Murad zamanında küşâd edilmiş olan İskenderun-Azez ana yolu üzerinde; Yassı Pınar, Çeşme Yokuşu. Meydanlı Yazısı ve Deresi, Şeyh Halid, Gürzil Dağı, Kırmızı Dere, Bubek/Bebek Uşağı, Avkânlı Çeşmesi, Şeyh Horoz Takımı, Abudun Deresi adlı yerlerden geçen tarîki takiben çekilecek bir hat köylerimizi kurtaracak ve verilmesi yüzünden âtide çıkacak büyük fâcialı hadiselerin önünü almış olacaktır. Çünkü Türk hâkimiyetinden ayrılmamaya ahd ve mîsak etmiş olan ve bu uğurda bunca fedakârlık sahneleri gösteren aşiretim ecnebi himâye ve idaresine giremez ve girmeyecektir. İşte Hey'et-i Vekile-i Millet'den evvelâ istirhâmım hudûdumuzun bu suretle tesbitidir”²⁶.

Hacı Hannan Ağa'nın dikkat çektiği nokta gerçekten çok önemlidir. Ama teklif ettiği sınır gerçekleştirilememiş ve aşiretin pek çok köyü Suriye sınırları içinde kalmıştır. Yani kendisinin işaret ettiği gibi, pek çok köyü “ecnebi himayesine girmiştir”. Hacı Hannan Ağa'nın önemle vurguladığı bir nokta daha vardır ki, o da “Türk hakimiyetinden ayrılmamaya ahd u mîsak etmiş olan ve bu uğurda bunca fedakârlık sahneleri gösteren aşiretinin ecnebi himayesine girmedeği ve girmeyeceği” hususudur. Bu da bütün tarih boyunca olduğu gibi, Milli Mücadelenin de Türk milletinin bütün unsurlarıyla birlikte başarılığının açık bir örneği ve tarihî tecrübe olarak zikredilmesi gereken önemli bir konudur.

²⁶ Kırzioğlu, a.g.e., s. 49-50

16 Ekim 1921 tarihinde Fransa ile yapılan Ankara İtilafnamesine göre, Türk-Suriye sınırı bugünkü sınırlar olarak tespit edilmiştir. Yani Okçu İzzeddinli cemaatinin bir kısım köyleri Suriye’de Fransız manda idaresinde kalmıştır. Ancak ilerleyen yıllarda bölgedeki mücadeleler devam etmiştir. Bunların en önemlileri 1938 yılında meydana gelen sınır olaylarıdır²⁷.

Sahada yapılan sözlü araştırmamıza göre özetle; yaklaşık olarak 1927 veya 1928 yıllarında Binbaşı rütbesinde olan Halil İbrahim Efendi (bugün Suriye sınırları içinde olan) Şeyh Horoz köyüne Şeyh ünvanıyla yerleşir. Dini ilimlere vakıf, Arapça ve Farsça’yı iyi bilen Halil İbrahim Efendi’nin ünü kısa sürede çevre köylere yayılır. Kendisine bağlı geniş bir Mürid grubu oluşturdu. Müridler, Halil İbrahim Efendi’ye kesin bir itaatle bağlıydılar²⁸.

Fransız Manda Yönetimi, bölgedeki otoritesini, Ağalara dayandırıyordu. Ağalar her şeye hakimlerdi. Halk ise fakr u zaruret içindeydi. Halil İbrahim Efendi, önce Ağalara karşı halkı bilinçlendirdi. Tahmini olarak 1935-1936 yıllarından itibaren de Ağalara ve taraftarlarına karşı Müridleri vasıtasıyla suikastler düzenledi. Ağaların, dolayısıyla da Fransızların bölgedeki otoritesi zayıfladı.

Sözlü kaynakların²⁹ verdikleri bilgilere göre; “Atatürk’ün öldüğü senenin baharında” yani 1938 yılında Fransızlar büyük kuvvetlerle bölgeye girerler. Zırhlı araçlar, top ve hatta uçaklarla başta Şeyh Horoz köyü olmak üzere, bütün Mürid köyleri Fransızlar tarafından bombalanır. Bu köyler,

²⁷ Konuyla ilgili olarak resmi belgeler bulunmamaktadır veya yayınlanmamıştır. Bölgeden yetişmiş olmamızdan dolayı, yaşayanların ve bizzat olaylara katılanların yeminli ifadeleriyle 1990 yılında derleme tarzında bir çalışma yaptık. Bu çalışma, Ahmet Halaçoğlu’nun “Hatay’ın Ana Vatan’a Katılmasında Dörtöl’un Önemi” adlı makalesiyle birlikte “1938 Suriye Olayları ve Halil İbrahim Efendi’nin Faaliyetleri, TTK. Yay., Ankara, 1995 adıyla Türkçe ve Arapça olarak yayınlandı.

²⁸ Halil İbrahim Efendi’nin tarihi şahsiyeti hakkında kesin bilgilere şimdilik ulaşamadık. Bu olayların durulmasından sonra Halil İbrahim Efendi, uzun süre bölgede kalmıştır. Ancak onun, Şeyhlik iddiasını Kilis, İslahiye ve köylerinde devam ettirdiği, hatta hala taşıdığı resmi görevinin de kendisine verdiği güçle, çeşitli kanunsuz hareketlere yöneldiği söylenmektedir. Daha sonra 1950’li yıllarda devlet tarafından kendisine Manisa’da bir çiftlik verildiği, oraya yerleştiği ve nihayet Kara Osmanoğullarıyla aralarındaki husumetten dolayı, onlar tarafından öldürüldüğü hakkında bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgileri doğrulayacak resmi kaynaklara şimdilik sahip değiliz.

²⁹ Sözlü kaynaklardan bazı zevat şunlardır: 1. **Ahmet Demirkıran**; Murat oğlu, 1910 doğumlu, Kilis/Çalkaya (Cukanlı) nüfusuna kayıtlı, okuma-yazma bilmez, bugün yaşamıyor, 2. **Murat Öztürk**; (Babamdır) Süleyman oğlu, 1922 doğumlu, Kilis/Çalkaya (Cukanlı) köyü nüfusuna kayıtlı, okur-yazar, bugün yaşamıyor 3. **Ömer Aslan**; 1905 Şeyh Horoz (Bugün Suriye’dedir) köyü doğumlu, İslahiye’de otururdu, okuma-yazma bilmez, 1938 mültecilerinden, bugün yaşamıyor, 4. **Mustafa Mülteci**; Hasan oğlu, 1930 doğumlu, İslahiye’de oturur, okuma-yazma bilmez, 1938 mültecilerinden olup, hayattadır. Bunların dışında bugün sınırdaki Saatli, Cukanlı, Mağaracık, Bulamaçlı, Hisar, Deli Osman, Kılolu, Martavan, Gülüman vd. bütün köyler bu olaylara şahittirler.

Hacı Hannan Ağa'nın yukarıda zikredilen mektubunda belirttiği köylerdir. Fransız ve Ağaların milis kuvvetleri, Halil İbrahim Efendi'nin Müridlerine karşı büyük bir harekâta girişirler. Müridler bu kuvvetler karşısında Türk sınırına doğru çekilirler. Hatta sınırdaki bu olaylara seyirci kalamayan Türk köylerinin halkı, müridlere ateş desteği vererek, onların sınırı geçmelerine yardımcı olurlar. Şahitlerin çoğusu bu müsademelere bizzat katılmışlardır. Hatta sınırdaki Deli Osman köyünde bulunan karakoldaki Türk askerleri, hemen karşılarında Fransız ve Ağa kuvvetleri tarafından sıkıştırılmış bulunan Müridlere yardım amacıyla, Fransızlara ateş açarlar ve sınırı geçip Fransız kuvvetlerini geri çekilmeye mecbur ederek Müridlerin sınırı geçmelerini sağlarlar. Bu olaylar dolayısıyla, Suriye tarafındaki köylerde yaşayan halkın büyük bir kısmı Türkiye tarafına iltica etmek zorunda kalır. Bütün Mürid köyleri yağma ve talan edilir. Böylece belki de Türkiye'ye ilk Mülteci akını başlamış olur. Türk köylerine gelip sığınan binlerce Mürid, akrabalarının yanlarında birkaç sene birlikte yaşarlar. Olaylar durulduktan sonra, mültecilerin bir kısmı geri köylerine dönerken, bir kısmı da Türkiye'de kalır. Bugün hala, bu mültecilerden Kilis, İslahiye, Kırıkhan ve köylerinde yaşayan aileler vardır.

Gene kaynak kişilerin değerlendirmelerine göre; *“eğer Ağalar, Fransızlarla birlik olmasalardı, tıpkı Hatay'da olduğu gibi, bu bölgede de halk oylaması yapılacak ve sınırlarımız Halep'in kuzeyine kadar uzanacaktı”*. Şimdi gerçekten bu değerlendirmelere bakıldığında Hatay meselesinde Fransızların çok kritik bur durumda oldukları ve fazla ısrarcı olmamalarının sebebi daha iyi anlaşılmaktadır. Hatay Meselesinde, bu mesele şimdiye kadar hiç gündeme gelmemiştir. Başka bir ifade ile Okçu İzzeddinli bölgesindeki bu hareketler, Hatay Meselesinin hallini kolaylaştıran bir unsur olmuştur.